Він любив літаки.

Любив їх у небі і на землі, може, на землі навіть дужче любив, бо тут ні-ні та й міг коли-небудь сказати про кожного з них: "Мій". Така робота.

Цілий день Парамон снував по аеродрому на "горбоконику" — так величав свій багажний транспортер,— і ще жоден пілот не злетів у небо, поки Парамон не доправив до його літака гору валіз. Робота, правда, не з легких, цілий день дзиґою крутишся, але без аеродрому він уже не міг. Та й без Парамона тут, як без рук: він і багажеві дасть лад, і поле змиє зі шланга, і зробить що не попросиш, бо все вміє.

Даремно з нього кепкує аеропортівський буфетник Валькуй — і "старшим куди пошлють" називає, і дужче вщипне, як не в настрої (це коли в нього з виторгом погано), але ж сам Валькуй тільки й знає, що пиво качати із діжки, того, видно, й казиться, що до літаків йому зась. І що воно за людина така, хлібом його не годуй, а дай підкусити Парамона. Бува, заглянуть хлопці після зміни до буфету, то не буде Валькуй Валькуном, як не скаже: "Парамоша! Позич форму похраєрицця".

Не давала йому життя та форма, яку Парамонові зшили на замовлення,— льотчицька! Глянеш ізбоку — завидки беруть; крильця на рукавах, крильця на картузі, не гріх і покозиритися. Ну, льотчик, та й годі, всяк би сказав, аби ж Парамон був ще й зростом удався. А то ж ні, підкачав він у цьому ділі, ще й як підкачав. До півтора метра доріс, а там доля розгнівалася на нього й сказала: досить. Отак і живи. І лишився Парамон приземкуватим, як боровичок, хлопчиком, можна сказати, лишився, тільки з лиця і видно, що прожив цей хлопчик немало і небагато, а так: може, двадцять, може, тридцять, а то й усі сорок. Бувають такі — не вгадаєш їхнього віку.

Валькун казав, що Парамоша в аеропорту ще відтоді, як самі лише "драбинки" літали, але Валькун не той чоловік, якому слід вірити, перебільшує, звісно. Він би уже доскуб Парамона, аби хлопці не заступалися. Степан Гой, вантажник, так тільки бровою поведе, і той відразу язика прикусить. Куди ж тут за барки братися, як у Валькуна саме пузо гойдається, хай і велике, мов ота його діжка, а в Степана руки ніби з канатів вив'язані, такі жилаві. Спробуй скажи йому слово впоперек — мокре місце зостанеться.

А Парамона Степан любив: не вмів хлопець на чужих плечах виїжджати, і своєї роботи не цурався, й іншого підмінить як треба.

Траплялося, що підміняли й Парамона. Це якщо його зміна припадала на той день, коли міська баскетбольна команда "Буревісник" приймала когось у себе вдома. Тоді Парамона ще зранку мучила сверблячка, і він обіцявся віддячити вдвічі тому, хто стане за нього,— так боявся проґавити той баскетбол. Бувало, пропускав і футбол, і хокей, і що завгодно, а як тільки грав "Буревісник", то вже неодмінно побачиш у Палаці спорту й Парамона. Його здалеку видно: хоч і маленький, зате ж он форма яка в літачках.

Та якби Степан Гой чи ще хтось із аеродромівських прийшов на баскетбол, то, мабуть, не впізнав би їхнього тихенького Парамошу. Чоловічок мінявся на очах, ставав крикливим і задерикуватим, як півень, ти йому слово, а він тобі десять, гарячий — не зачепи. Сидів завжди у першому ряду, поближче до лави тренерів (як він квитки діставав — ніхто не знає), і коли на майданчик виходили хлопці-гулівери, Парамон вставляв у рот вказівні пальці і так свистів, що куди тому Солов'ю-Розбійнику. Щоки надималися двома м'ячиками, між ними аж потопав носик-барабулька.

— Охрім! — кричав Парамон до "Буревісникового" тренера Охріменка.— Давай Гору на них! Де Гора?

Що вже найзаядливіші болільники горласті, і ті дивувалися, як галасує цей дрібний чоловічок — чи не оглух він там під свист лайнерівських турбін? Але підбадьорювали:

— Правильно, Шланга! Підкажи йому!

"Шланга" — так вони прозивали Парамона, бо кожен же відомий чоловік мусить мати якесь прізвисько, он і баскетболісти мають. І сталося ж те на футболі, але хтось переніс вісточку і сюди, в Палац спорту. Одного разу котрийсь із наших футболістів цілив у порожні ворота, але потрапив, як це найчастіше буває, у штангу, і вражений Парамон зненацька вигукнув па весь стадіон: "Шланга!" Чи язик йому якось спорснув, чи само воно вирвалося оте "шланга" замість "штанга" — хто його знає, але ж людям тільки дай: довкола вибухнув регіт, і слово навіки причепилося до чоловіка. Може, через ту кляту "шлангу" дехто й здогадався, що Парамон ніякий не льотчик, а так хтось — із шланга аеродром поливає абощо.

Прізвисько, значить, на футболі пристало, однак не про футбол мова, понад усе Парамон шанував "баскет", сміх і гріх, як лежала його душа до цих гуліверів, майже удвічі вищих за нього. А найдужче — до Гори.

— Гора! — кричить-надривається Парамон.— Напхай їм у кошик, щоб не довезли додому!

Гора — так любляче називають болільники відомого на весь світ центрового Горенка — аж горбиться трохи, наче соромиться свого зросту (два двадцять!) але на Парамонові гуки, певно ж, і вухом не веде, хоча цей писклявий голос, мабуть, йому знайомий. Може, десь на зарубіжних турнірах Горі навіть не вистачає цього відчайдушного голосочка, але ж не був би він зіркою, якби озивався до кожного, хто гукає його на трибунах.

Та на радощах всяке буває. На радощах і Гора забува, що він найкращий центровий світу, і тоді прокидається в ньому отой цапок, що ладен стрибати до неба.

О, що то за матч був! Мабуть, найкращий за всі, які тільки проходили на цьому світі. Та ще й сталось на ньому таке, ну таке вже сталося, що Парамона після того як підмінили. Не впізнавали аеродромівські хлопці свого Парамошу, наче він заново на світ народився, та й народився ж на голову вищим, як був. І носик-барабулька задерся, і в плечах поширшав, і ходить із підстрибом, а одного разу навіть так розперезався, що натякнув Валькунові, нібито його пиво той, водичкою відгонить.

— Ти що,— визвірився Валькуй.— Та за такі штучки...

— Ша? — перебив його Парамон.— Ти Гору знаєш?

— Яку гору?

— "Яку", "яку",— перекривив Парамон і, зморщивши носика, повернувся до Валькуна спиною.— Бачили такого грамотія? — показав на буфетника великим пальцем через плече.— Він Гору не знає. Пиво качати із діжки мастак, а кращого баскетболіста світу не знає.

— Це ти про Горенка? — допетрав Валькуй.

— Для кого Горенко, а для кого й Гора,— багатозначно сказав Парамон.— Це мій друг, ясно? Він за мене кому хоч в'язи скрутить. Так що — ша! Лучче налий ще кухоль, бо щось не бере твоє пиво. Видно, на воду не поскупився.

— Та я тобі зараз...

— Ну-ну,— сумирно обізвався з-за столика Степан Гой.— Він же шуткує.

Парамон узяв пиво, швиденько підсів до розвеселілого гурту, а Степан, підморгуючи до мужиків, попросив:

— Ану, Парамошо, розкажи, як ти нашу команду виручив?

— Я ж вам уже сто разів розказував,— Парамон щиро дивувався людській забудькуватості, але видно було, що готовий розказувати і сто перший раз. Очка його займалися сухим блиском.

— Та не всі ж чули,— підохочував Степан.

— Ну хіба що...

І Парамон починав розповідати чистісіньку правду, але ніхто не вірив йому, бо сталося все після того, як по телевізору матч закінчився. По телевізору закінчився, а в Палаці спорту — ні. І про це тепер всім відомо, прочитали в газетах, однак, як воно там було, ніхто з аеродромівських не бачив. А вони такий народ, що повірять тільки тоді, як побачать та ще й помацають. Але щось же там, видно, було, якщо Парамон тепер індиком ходить, хвоста розпустив віялом.

Було.

Тоді "Буревісник" зустрічався з грозою усіх європейських команд — італійським "Атлантіком". Виграй у професіоналів — і кубок у кишені, і знай наших, отоді й побач, де гроза, а де тільки мжичка.

Що творилося того разу в Палаці спорту! Забиті трибуни жили одним подихом, то був якийсь нечуваний оркестр людських голосів, що акомпанував грі своєї команди, і якщо й мав той оркестр диригента, то ним, безперечно, був Парамон.

— Шланга, давай! — кричали з усіх сторін.— Підкажи там Горі, нехай не валяє дурня. Хай візьме верхи, а то водиться, як пацан.

— Шланга, візьми на себе їхнього тренера, франко-італляно, чорт забирай!

— Шлангу на поле!

Парамон не ображався тоді ні на "Шлангу", ні на що, всі думки його були там, на майданчику, біля Гори; Парамон бігав разом із ним, віддавав Горі паси, прикривав його корпусом од настирливих італійців, і коли Гора вкинув перші два очка, Парамон обійняв його за гарячі плечі й вигукнув: "Виймай!" Гора потиснув Парамонові руку і, змахнувши піт із чола, побіг на свою половину майданчика, бо все ще тільки починалося.

"Атлантік" і справді виявився міцним горішком, мало не всі гравці за два метри, рукасті, чіпкі, і за секундудругу м'яч уже шугнув у наше кільце, а Парамонові здалося, що то його серце вийняли із грудей і шпурнули у кошик.

Він схопився на ноги, приклав до рота долоньки й заскандував:

— "Бу-ре-віс-ник"! "Бу-ре-віс-ник"!

Його підтримали на задніх рядах, але якось невпевнено, ніби не могли відтягти голосу, ніби не поснідали сьогодні, і тоді Парамон обернувся лицем до болільників і замахав руками у такт своїм вигукам, точнісінько як диригент:

— "Бу-ре-віс-ник"! "Бу-ре-віс-ник"!

І раптом усі загукали влад, те слово гойднулося могутньою хвилею і понесло нашу команду в наступ, і м'яч знову затрепетав у кошику італійців, як риба в підсаці.

А Парамон тієї миті уже був суддею, рукою описав у повітрі коло і чітко показав пальчиком униз — це був бездоганний суддівський жест, що означав: зараховано!

Потім суперник зрівняв рахунок і навіть вийшов уперед, однак Парамон не падав духом, він знову увесь був на майданчику, бігав за трьох, спритно обводив довжелезних італійців. Особливо йому щастило на верхових перехопленнях, і Парамон тут же віддавав м'яч Горі, найкращому центровому світу, а той уже знав своє діло добре — не вкидав, а, чортяка, клав м'ячі в кільце, високо вистрибуючи над суперниками і зазираючи зверху в кошик, наче у вороняче гніздо.

Розлючені італійці не знали, що з ним робити, із цим Горою, наступали на ноги, відштовхували його у повітрі і навіть підсідали, і тоді розгніваний Парамон волав на весь палац:

— Фол! Фол!!! Це ж десятий штраф! Треба пробивати фол, він що, той суддя, осліп? Чи вони привезли його з Італії?

— Суддя з Франції,— підказували збоку.

— Це те саме! — падав у відчай Парамон.— Його купили. Я ж не проґавив; вони заробили десять штрафів, а фолу не дає. На мило його!

Важкий був матч, що там казати. Сходили потом гравці, у декого вже здавали нерви, але найтяжче доводилось Парамонові, бо він був і гравцем, і болільником, і суддею, і навіть тренером. Аж зчорнів на лиці. Баскетболісти хоч брали хвилинні перерви, а Парамон же й тоді розмахував руками і давав настанови:

— Охрім! Центр візьми! І більше проходів по краю, чуєш? По краю. Та горбоносого закрийте, бо він вам наробить лиха!

Парамон як у воду дивився, коли казав про крайнього нападаючого "Атлантіка". Той горбоносий хоч і зростом був менший за інших, але кидав з таких далеких дистанцій, коли ніхто й не сподівався, і м'яч, описавши довгу дугу, чисто влітав у кошик, навіть щита не торкався, мовби його затягувало туди магнітом. О, він, мабуть, півжиття забрав у Парамона, той горбоносий. До Гори йому, звісно, далеко, але Гора найсильнішим був під щитом, а от кидати здалеку не наважувався.

До кінця матчу лишалося якихось три хвилини, наші вели з рахунком 91:84, і Палац спорту здригався від крику болільників. У тому гармидері навіть губилися Парамонові настанови.

Отоді й попсував усім крові горбоносий. Спершу закинув м'яча майже з центру, потім влучив од бокової лінії, нарешті зробив таку передачу, що там лишалося тільки пальця підставити — і рахунок став 91:90.

Наші запанікували, навіть Гора скис, і весь час поглядав на табло, де поволі стрибали секундні цяточки. І коли вже здавалося, що ось-ось пролунає сирена, суддя раптом викинув угору десять пальців і призначив фол у наш бік. Це — все.

Пробивав, звичайно, горбоносий. Довкола залягла така тиша, що чутно було, як він постукує м'ячем об підлогу. Довго стукав, дуже довго. Просто знущався над усіма, Парамонові навіть здалося, що на лиці горбоносого причаїлася зла усмішечка.

Кидок — 91:91.

І знов італієць стукав м'ячем, обмацував його, виважував на долоні, і хай там сміявся чи не сміявся, але ж видно було, що йому не до сміху, горбоносий вмивався потом.

М'яч випурхнув із його руки, летів, летів і раптом торкнувся кільця, на мить зупинився, наче його хто притримав, потім поволі покотився по металевому обідку і... впав у кошик.

Трибуни охнули, і в Парамона потемніло в очах. Він боявся вже й глянути на табло, де засвітилося 91:92, а секундні цяточки замигали у сто разів швидше. Невже поразка? Треба негайно щось робити. Парамон знову зірвався з місця й закричав з останніх сил:

— Швидше! Вкидай! Ну! Ну-у-у!..

"Буревісник" кинувся в атаку; одна передача, друга, третя (що ж вони тягнуть!), ще пас, м'яч у повітрі — і тут пронизливо завила сирена. Кінець.

На майданчику вчинилася чехарда — італійці на радощах не знаходили собі місця, підкидали вгору горбоносого, а розчаровані болільники посунули до виходу, і ніхто не помітив, як безсило опустився на лаву Парамон. В його очах заблищали сльози, сором признатися, але Парамон справді заплакав, бо тієї хвилини він уже не був ні суддею, ні тренером, ні гравцем, а був собі простим уболівальником, який, одначе, найдужче за всіх сьогодні жадав перемоги.

Отут і сталося найдивніше. Коли італійці ще витали на сьомому небі і переминали одне одному кості, коли наші гравці, повісивши спітнілі носи, рушили до роздягальні, ніхто не звернув уваги, як до арбітра підкотився кругленький дядечко з чорненькими вусиками і рішуче замахав руками.

То був представник міжнародної федерації, інспектор матчу (наступного дня дізналися з газет), котрий застеріг, що сирена спрацювала на три секунди раніше, отож мусили їх догравати. Суддя покірно кивнув головою і викинув угору три пальці. Італійці нічого не могли второпати, згарячу ще впиралися, заявляли протести, але що

вдієш — суддя є суддя, мусиш коритися. Та й подумати тільки — що таке три секунди? Ніщо.

Так само думали й глядачі. Вони навіть уже не сідали і далі штовхалися до виходу, лиш голови повернули у бік майданчика, щоб на ходу додивитися цю комедію.

А втім, один чоловічок, котрого тут усі прозивали Шлангою, так не думав. Він раптом ожив, знову скочив на ноги і, склавши долоньки рупором, закричав:

— Часу вагон!!! Довгий пас Горі! Гора — під щит!

Чи то й справді його почули і все робилося за Парамоновою вказівкою, чи, може, просто не було іншого виходу — важко сказати, але все сталося блискавично. М'яч полетів од щита до щита, він ще був десь над серединою майданчика, коли кращий центровий світу вистрибнув угору і ніби завис у повітрі — то був незбагненно затяжний стрибок,— і всі італійці хмелем повилися довкола Гори, але пальці, які були найвище, пружно торкнулися м'яча — і він влетів куди треба.

Певна річ, ніхто не почув сирени у тому галасі, що сколихнув Палацом спорту, зате всі побачили, як суддя змахнув рукою і пальцем показав униз — 93:92.

Тепер уже з "Буревісника" утворилася мала-купа-невеличка, на майданчик помчали Охріменко і ще якісь люди, і тоді й Парамона підхопила нечиста сила і, як вітер перекотиполе, погнала на майданчик — через бар'єр, через ряд міліціонерів і тренерські лави. Баскетболісти обнімали усе, що траплялось під руки, і коли він протиснувся до Гори, той ухопив його, як дитину, і підкинув угору, аж вітром гарячим обдало Парамона.

— Я ж казав! Я ж казав! — захлинався од радості Парамон, проте Гора його вже не чув, баскетболісти підхопили Охріменка і гойдали його, як іграшку, а Парамон бігав довкола і все повторював: — Я ж казав! А хіба я що казав... Бач, бач...

Однак цього по телевізору не показували, через те Парамонові не дуже-то й вірили, коли він розповідав, як "Буревісник" посадив у калошу професіоналів завдяки йому.

— Це він, мабуть, тебе вгору підкинув, а впіймати забувся, ге? — оскалився коло своєї діжки Валькуй.

Мужики сміялися, аж дим цигарковий гойдався в буфеті, і тільки Степан Гой приклав до губів вузлуватого пальця й сказав:

— Ану, цитьте мені! Кому не інтересно, хай не слухає. Розказуй, Парамошо, то вони так, з дурного ума.

Далі вже ніби й не було чого розказувати, але раз просять, то де подінешся.

— Отако ми з ним і зійшлися.— Парамон узяв кухоль і, хоч насьорбався того пива по саму зав'язку, знову почав поволеньки тягти, щоб виграти час.

— Ну, обійняв він тебе, а далі що?

— Далі? Далі ми разом пішли в роздівалку, побалакали трохи.

— Про що?

— Про що? А про цю ж гру з італійцями. Вони мене всі обступили, ну, кажуть, якби не ти, то ще не вгадано, чим би й скінчилося все. Та що я,

кажу, не я ж м'яча закинув. А вони: ну-ну, не прибідняйся, сам знаєш, як ти нас виручив.— Парамон бере кухоль, але вже не п'є, а тільки губи вмочає. Однак вдає, що пиво йому до смаку, і покректує від задоволення.

— А далі що? — Степан такий уважний, що краще б уже мовчав.

— Далі? А далі вони почали роз'їжджатися по домах.

— На трамваї? — встромляє носа Валькуй.

— Ні, чому ж? На машинах. У них же у всіх машини свої. "Волги". ГАЗ-24. У Гори біла така.

— А ти ж на чому? На "горбоконику"?

— Ні, мене Гора підкинув.

— Я ж кажу, підкинуть підкинув, а впіймати забувся. Ти що — головою вдарився?

— Ну, хватить! — Степан Гой стукнув долонею по столі, наче муху вбив, і підвівся.— Ходімо, Парамошо. Засиділись.

Не вірили Парамонові, ще й насміхалися, а таки ж трапилася нагода довести, на чиєму боці правда.

Якось Парамон приймав багаж, коли це раптом прибігає захеканий Коля Горобець, технік їхній, та:

— А ти хоч знаєш, чиї оце чемодани?

— Як — чиї? — не зрозумів Парамон.— Мої.

— Та ні, я знаю, що ти їх везтимеш. Я про тих, чиї вони насправді.

— А яке мені діло? — здивувався Парамон.

— А таке, що це "Буревісник" летить у Белград, пойняв? Баскетболісти! Он вони вже на посадку пішли. Там такі здоровані.

— "Буревісник"? — Парамон як тримав у руках чийсь портфель, то так і кинувся з ним до виходу на посадку, спасибі, Коля Горобець вихопив його на ходу і поклав на місце.

А там біля виходу топталося вже чималенько цікавих, і свої ж, аеродромівські хлопці, збіглися подивитися, кашкети па потилиці позбивали, дивувалися.

— Диви, диви, оно він.

— Хто?

— Та Горенко ж, чи як його.

— Який Горенко?

— Ну цей же, що Парамон про нього тороче. Гора.

— Де?

— Та ото ж, найвищий.

Парамон трохи припізнився, бо коли підбіг до гурту, то пасажири на Белград уже рушили до літака, але він одразу побачив серед них гравців "Буревісника" і найпершого — Гору, котрий і за своїх товаришів був вищий майже на голову. Парамон впізнав його зі спини, він би за

тисячу кілометрів упізнав найкращого центрового світу, який завжди трохи горбиться в плечах, ніби соромиться свого велетенського зросту. Горбиться, але ж, мабуть, немає красивішого хлопця ніде на землі, он він який, Гора, що йому той Белград, що йому та Америка.

— Парамон! — Без Валькуна і тут не обійшлося.— Он твій друг пішов, біжи попрощайся.

— Біжи, Парамоне, а чо'.

— Він тут так оглядався — видно, тебе шукав.

— Чого ж ти стоїш? Брехав, значить?

— А ти й вірив? — Валькун.

Парамон не зводив очей з Горенка, наче ждав, що той озирнеться, і він справді, відвернувшись од вітру, що завжди гуляв на аеродромівському просторі, повернув назад голову. Парамон махнув йому рукою, а потім набрався духу й гукнув:

— Гора!

Горенко його не почув, аеродром свистів літаками, а тут ще вітрюган як на те зірвався такий, що валив із ніг. Голосу не почув, та помітив, що йому махає якийсь чоловічок у льотчицькій формі, і на хвильку спинився й побачив, як той чоловічок раптом зірвався з місця й помчав до нього. Ото ще біда: мабуть, щось трапилося, бо коли з голови чоловічка вітром знесло форменого картуза, він і не глянув на нього, а біг немов на пожежу, дрібно перебираючи коротенькими ніжками. І коли підбіг зовсім близько, Горенкові навіть здалося, що він десь бачив цього чоловічка, той он подає маленьку долоньку (вона сховалася у Горенковій руці, як осиковий листочок) і моргає вологими очками — видно, вітер нагнав сльозу. Але де, де вони могли бачитись?

— Не впізнаєш? — звівся навшпиньки Парамон.— Хіба забув, як з "Атлантіком" грали? Шланга я, Шланга, не впізнаєш?

Хлопцям, які стояли під козирком аеропорту, важко було здогадатися, наскільки дружня розмова відбулася між баскетболістом і Парамоном, але вони бачили, як Горенко подав Парамоші руку, а потім щось таке, як плечима знизав чи од вітру ховався — не вгадаєш. І кумедна ж та пара була, як воно в світі буває — один височезний, аж страх, а другий ледь сягає йому до пояса, голівку задирав, казав щось, казав, однак Гора, знать, нічого не міг второпати, нетерпляче позирав на своїх, що стояли уже біля трапа, потім щільніше загорнувся у плащ і сам рушив до літака.

— Признав,— сказав Степан Гой.

— Так би він і тебе признав.

— А ти що хотів — щоб вони обнімалися? Чоловік же на літак поспішає.

— Та ти подивись на Парамошу, на ньому ж лиця нема. Хіба ж не ясно?

Парамон підійшов до гурту. Простоволосий, без картуза, він здавався ще нижчим і розгублено водив очками на всі боки, примовляючи сам собі:

— Сказав, що їдуть з югославами грати.

Усі мовчали і слухали, навіть Валькуй не перечив.

— Сказав, як приїде, тоді побалакаємо.

Степан Гой підійшов до Парамоші і тихенько надів йому картуза, якого наздогнав аж на злітній смузі.

— А чого ж, побалакаєте. Він же сюдою і назад вертатиметься.

— Ходім, Парамошо, до мене,— сказав Валькуй.— Свіженьку бочку відкриємо.

Ніхто не бачив, чи вдалося Парамонові зустріти Горенка, чи, може, "Буревісник" повернувся з Белграда тоді, як у нього був вихідний, але після того випадку Парамон більше ніколи й нікого не просив, щоб його підмінили — навіть у той день, коли "Буревісник" приймав у себе вдома найзнаменитішу команду світу.